

Cuprins

Partea I. Le Lycée Français	9
Partea a II-a. Educația fetelor	69
Partea a III-a. Templul.....	119
<i>Mulțumiri</i>	165

DANIEL
MENDELSON

TREI INELE

O POVESTE DESPRE EXIL,
NARAȚIUNE ȘI DESTIN

Traducere de Petru Iamandi

POLIROM
2022

Erich Auerbach a scris *Mimesis* la mijlocul anilor 1940, la Istanbul, în siguranță, ascuns departe de cei care, în Germania natală, l-ar fi vânat până l-ar fi distrus – îmi vine greu să evit această metaforă, oricât de melodramatică ar părea, de vreo 15 ani, de pe când mă documentam pentru cartea despre Holocaust, iar unul dintre supraviețuitorii pe care îi intervievam, țin bine minte, a clătinat din cap, plin de frustrare că nu putea să-mi explice exact „sentimentul”, cum spunea el, că ești obiectul persecuției germane. „Nu înțelegi”, mi-a spus acest polonez în vârstă, în camera de zi a apartamentului său din Bondi Beach, Australia. „Până nu demult făcuserăm parte din clasa de mijloc, fiecare cu ale lui, nimic ieșit din comun. Unchiul tău, de exemplu! Îmi amintesc cum se plângea mereu că nu are cu ce plăti taxele de școlarizare pentru cele patru fiice ale lui – nu era ieftin să le țină pe fetele alea la școală, crede-mă, că știu ce spun! Și dintr-odată au început să ne vâneze ca

pe niște animale. Oricine ne putea ucide, înțelegi? Nu mai eram *persoane*.” În fiecare zi, Auerbach pleca de acasă spre vila veche, cu arhitectură complicată, care găzduia acum Facultatea de Literatură din cadrul Universității din Istanbul, edificiul cu multe ornamente și priveliști spectaculoase spre Marea Marmara, potrivit descrierii fermecătoare a prietenului său Spitzer, chiar dacă acesta regreta absența unei biblioteci corespunzătoare. Între timp, W.A.A. Van Otterlo lucra de zor în Olanda ocupată de naziști la studiile despre compoziția inelară la Homer care, împreună, aveau să devină lucrarea de căpătâi despre această tehnică timp de generații – trebuie spus că lucra în condiții care deveneau tot mai vitrege pe măsură ce războiul se prelungea, culminând cu „iarna foametei” din 1944-1945, sau, cum îi spunea unul dintre intervievații mei olandezi, „iarna lalelelor”, fiindcă în acele luni olandezii infomețați dezgropau bulbi florilor pentru care este celebră țara lor, ca să-i mănânce. Printre tipurile de compoziții inelare analizate de Van Otterlo în lucrarea lui există unul pe care îl numește „incluziv”. În tehnica inelară incluzivă, o digresiune lungă – „un pasaj mai mult sau mai puțin de sine stătător”, conform lui Van Otterlo – este plasată într-o cavitate sau nișă care

a fost, ca să zicem așa, extrasă din narațiunea principală, începutul unei asemenea nișe fiind marcat în text printr-o anumită formulă sau scenă care declanșează digresiunea. Când pasajul digresiv ajunge la final, formula sau scena se repetă pentru a semnaliza închiderea cercului, completarea inelului.

Interesul meu pentru cercuri, inele și narațiuni incluzive în genul celor pe care Auerbach și Van Otterlo s-au străduit să le analizeze în anii războiului mă nedumerește, fiindcă întotdeauna am avut oroare de spațiile închise de orice fel. În copilărie îmi erau greu să joc jocuri în care trebuia să mă ascund în spații înguste – debarale, subsoluri, locul cald din spatele cazanului pentru încălzire din pivniță, care, pentru frații și verii mei, era ascunzătoarea preferată. Ori de câte ori trebuia să mă ghemuiesc în asemenea spații începeam să transpir și să respir anormal de sacadat, simțind cum îmi înțepenesc mușchii gâtului: semnele, cum am aflat mai târziu, unui atac de panică. Sufăr de claustrofobie. Când aveam vreo 12-13 ani, în serile de vară toți copiii din vecini de o seamă cu mine sau puțin mai mari jucau un fel de „rațele și vânătorii” sau „de-a v-ați-ascunselea” pe cele zece proprietăți ce alcătuiau cartierul nostru, cinci case pe o parte

a străzii, cu tot cu curțile din față și din spate, și cinci pe partea cealaltă, joc la care participau toți copiii din cartier care voiau să-l joace. Jocul începea pe înserate, când ziua se îngâna cu noaptea – momentul pe care francezii îl numesc atât de frumos și întru câtva misterios *l'heure entre chien et loup*, ora dintre câine și lup. La începutul jocului, unii dintre noi – întotdeauna cam aceiași zece copii –, „rațele”, aveam un anumit timp ca să ne ascundem de ceilalți, „vânătorii”. „Rațele” se îngheșuiau pe verande, prin magazii și printre răzoare, camuflându-se cu ingeniozitate, așa cum fac vânătorii în viața reală, folosindu-se de vegetația bogată ce împodobește casele din cartier sau pitindu-se pe sub nenumăratele hortensii cu frunze ca de stejar, udate de furtunuri ce brăzdau peluzele în toate direcțiile, ca niște șerpi, unele paralele, altele încolăcite, în cercuri mari; sau, dacă nu aveau deloc frică, „rațele” se strecurau printre chiparoșii pufoși ce delimitau proprietatea doamnei Isaacson din capătul străzii. Copacii fuseseră plantați de soțul ei când toate casele erau noi, cu 15 ani înainte; între timp, domnul Isaacson murise, dar chiparoșii înfloriseră, crescând și umbrind mai întâi ferestrele de la parter, apoi pe cele de la etaj, dând casei Isaacson un aer enigmatic, chiar sinistru, ca și cum

s-ar fi vrut ca vegetația să ascundă tot ce se întâmpla în dosul ferestrelor oblonite. Dar probabil că nu ascundea decât amărăciunea văduvei cu părul negru și a fiului său înalt și blând, Robbie, pe care îl salutam sfioși zilnic, spre seară, când își scotea la plimbare enormul ciobănesc german, Lady, despre care lumea vorbea că ar fi pe jumătate lup. La începutul anilor 1970, dacă îmi amintesc bine, primăria hotărâse să fie tăiați toți chiparoșii doamnei Isaacson, deoarece șoferii care virau la capătul străzii nu mai aveau deloc vizibilitate din cauză lor, dar ea a dat în judecată administrația locală, a câștigat și a obținut replantarea chiparoșilor într-o configurație mai puțin periculoasă, pe bani publici; argumentul doamnei Isaacson a fost că, fiind plantați de soțul ei, copacii erau un memorial, și cine ar vrea să profaneze un memorial? Din acest motiv, în copilărie asociaz chiparoșii cu moartea, neștiind atunci că, de fapt, de multă vreme există o asociere culturală între această specie de copaci și funeralii, morminte și cimitire.

Această asociere și frica mea de spații închise mi-au intensificat aversiunea față de jocurile noastre din timpul verii de tipul „rațele și vânătorii”. De multe ori, când eram ales să fiu una dintre „rațe” – n-am fost niciodată „vânător” –, mă întorceam pe

furiș acasă, scăpat de responsabilitatea de a mă ascunde. Dar, bineînțeles, nu e întotdeauna posibil să scapi de obligația de a intra în spații mici. Din acele zile ale copilăriei, încă simt o neliniște ce se transformă uneori în anxietate extremă când trebuie să stau în anumite spații închise: cabina unui avion de mici dimensiuni, aparate RMN, lifturi.

Din acest motiv, nu e greu de imaginat groaza pe care am simțit-o când, la sfârșitul numeroaselor mele călătorii despre care am amintit mai sus, călătorii de documentare pentru cartea despre soarta rudelor mele în timpul Holocaustului, am reușit să găsesc ascunzătoarea subterană în care două dintre rude, străunchiul și una dintre cele patru fiice ale lui, au stat o vreme, prin grija a doi vecini, după ce Bolechówul a fost ocupat de germani, la sfârșitul verii anului 1941 – începutul perioadei în care, după cum mi-a spus supraviețuitorul pe care l-am interviewat, evreii au fost vânați ca niște sălbăticiuni de către naziști și colaboratorii lor din partea locului. Când mi-a fost arătată ascunzătoarea, în iulie 2005 – o cămăruță de poate 1,5 metri pe un metru, la o adâncime de aproape 2,5 metri, în care se cobora printr-o trapă –, m-am simțit obligat, în mod firesc, să intru în ea, întrucât